

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2013 metai

2

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2013

2

Vilnius 2014

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2013

2

Vilnius 2014

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Finansavimo sutartis Nr. LIT-7-55

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)
Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

Recenzijos skelbiamos duomenų bazėje recensio.net
Reviews appearing in this journal are published in recensio.net

MOKSLO GYVENIMAS

LIETUVOS ISTORIJS INSTITUTO MOKSLINĖS VEIKLOS 2013 METAIS APŽVALGA

2013 metai darbo organizavimo ir vykdymo prasme pasižymėjo stabilumu, t. y. nebuvo netikėtų išorinių biurokratinių veiksmy, kurie būtų trikdę įprastą mūsų darbų eigą. Žinoma, jeigu norma laikysime nuolat augantį mokslinių tyrimų biurokratizavimą ir biurokratinėmis procedūromis vykdomą mokslinio darbo kontrolę. Pirmiausia tai susiję su ilgalaikių programų ataskaitų rengimu ir programose numatytų veiklų ir rezultatų koregavimo procedūromis. Paradoksalu tai, kad tomis pačiomis Lietuvos Respublikos biudžeto lėšomis finansuojami ilgalaikių programų tyrimai yra kontroliuojami labiau, nei vykdomi pagal Lietuvos mokslo tarybos (toliau – LMT) finansuojamus projektus, kuriems kasmetinis atsiskaitymas pakeistas atsiskaitymu projekto vykdymo viduryje. Biurokratizavimą didina ir viešieji pirkimai, kurie yra visiškai nepritaikyti mokslinei veiklai ir ne tiek padeda mažinti išlaidas, kiek stabdo visą veiklą, keldami mokslinių projektų įgyvendinimo problemų. Neverta aiškinti, kad papildomos biurokratinės procedūros ne tik atima laiką, kuris galėtų būti panaudotas moksliniams tyrimams, bet ir yra susijęs su papildomomis finansinėmis sąnaudomis. Pastebėtina, kad visa mokslo bendruomenė viešųjų pirkimų moksle problemą ne kartą kelė aukščiausiu lygiu. Nuo 2014 m. įsigaliojusios įstatymo pataisos tam tikrais aspektais pagerino situaciją, bet kai kurios problemos tik dar labiau paastrėjo.

2013 m. aštriai iškilo ilgalaikių programų ir projektinių tyrimų derinimo problema. Kai kurių ilgalaikių programų, o ir Instituto programų tyrimai nukenčia dėl to, kad jose dirbančių mokslininkų, kartu dalyvaujančių LMT projektų tyrimuose, darbo krūvis yra didžiulis. Kita vertus, dėl politinių, visuomeninių ar grynai mokslinių aplinkybių nuolat prireikia atlikti programose nenumatytus darbus. Dar kartą tenka atkreipti dėmesį, kad visi ilgalaikėse programose numatyti atlikti darbai privalo būti padaryti, kol kas rezultatų

koregavimo galimybės neaiškios. Tuo tarpu nuo ilgalaikių programų sėkmingo įgyvendinimo priklausys ne tik Instituto prestižas, bet ir galimas finansavimas. Todėl kiekvieno ilgalaikėse, kaip ir Instituto programose dirbančio mokslininko atsakomybė yra didžiulė.

Išskirtinių, palyginus su ankstesniais, 2013 m. bruožu galima būtų įvardyti kadru atsinaujinimą. Instituto tyrėjų gretas papildė keturi jauni tyrėjai, tarp jų ir baigę doktorantūros studijas užsienio universitetuose, turintys projekcinio darbo užsienyje patirties. Jie į Institutą atsinešė ne tik kitokią mokslinių tyrimų organizavimo ir vykdymo patirtį, bet ir ryšius su konkrečiais tyrėjais ar tyrėjų grupėmis užsienyje. Galima tikėtis, kad tai pravers plėtojant tarptautinius Instituto ryšius.

2013 m. teikia vilties, jog Institute pagaliau įvyks teigiamų pokyčių, sukursiančių prielaidas iš esmės atnaujinti informacinę sistemą. Laimėtas ir rudenį jau pradėtas vykdyti ES struktūrinės paramos lėšomis finansuojamas projektas „Lietuvos istorijos duomenų saugyklų infrastruktūros atnaujinimas“ (Nr. VP2-1.1-ŠMM-06-V-01-014) – orientuotas į mokslinių tyrimų ir technologinę plėtrą – numato, jog bus padėti pagrindai ir informacinių mūsų pajėgumų modernizavimui (saugyklų patalpų infrastruktūros modernizavimui ir bibliotekos informacinės sistemos atnaujinimui).

Aptariant platesnį Instituto veiklos kontekstą, prisimintinas visai šalies istorikų bendruomenei svarbiausias 2013 m. akademinis renginys – III Lietuvos istorikų suvažiavimas, kurio tema buvo „Nuo politinės istorijos prie istorijos politikos?“, rugsėjo 26–29 d. vykęs Šiauliuose. Jį kartu su Lietuvos nacionaliniu istorikų komitetu bei Šiaulių universitetu rengė ir Lietuvos istorijos institutas. Šis renginys svarbus kaip Lietuvos istorikų tarpinstitucinio bendradarbiavimo bei diskusijų platforma, leidžianti geriau suvokti šiandienines istorijos mokslo tendencijas. Suvažiavimui parinkta tema atrodė esanti daugiau akademių diskusijų objektas, tačiau vėlesni šių metų politiniai įvykiai parodė, kad istorijos (taip pat ir mokslo) bei politikos santykis tampa nūdienos aktualija.

Mokslinių tyrimų srityje 2013 m. didesnių pokyčių neįvyko, mokslinė veikla buvo organizuota pagal patvirtintas Instituto mokslo veiklos kryptis, įtvirtintas Instituto įstatuose. *Fundamentinių mokslų srityje*: 1. Lietuvos visuomenės ir valstybės raida iki XXI a. pradžios (istorija, historiografija, pagalbiniai istorijos mokslai ir kt.). 2. Lietuvos archeologija, proistorės tyrimai. 3. Lietuvos etnologija: kultūrinis, socialinis ir teritorinis tapatumas. *Taikomųjų mokslų srityje*: Lietuvos istorijos šaltinių (Lietuvos Metrikos ir kt.) tyrimas ir skelbimas. *Mokslo taikomosios veiklos srityje*: Lietuvos miestų atsiradimas ir raida (istorija ir archeologija).

Įgyvendindamas savo tikslus – vykdyti ilgalaikius mokslinius fundamentinius ir taikomuosius Lietuvos valstybės, visuomenės ir lietuvių tautos priešistorės, istorijos, Lietuvos etninės kultūros tyrimus – Institutas mokslinę veiklą organizavo per mokslines programas. 2013 m. buvo tęsiamos ankstesniais metais bei 2012 m. patvirtintos naujos institucinės bei ilgalaikės mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos (MTEP) programos:

1. Atminties kultūra Lietuvoje 1918–2009 m. (habil. dr. A. Nikžentaitis), 2009–2013;
2. „Savas“ ir „Kitas“ Lietuvoje: socialinės struktūros, kultūra, tapatybė (vadovė dr. Vida Savoniakaitė), 2012–2016;
3. Socialinė sąveika ir kultūrinė raiška mieste: laisvalaikis, šventės ir ritualai (vadovas dr. Žilvytis Šaknys), 2012–2016;
4. Priešistorinės ekonomikos ir technologijų tyrimai (vadovas dr. Gytis Piličiauskas), 2012–2016;
5. Geležies amžiaus bendruomenės. Teritoriniai, socialiniai ir ideologiniai ryšiai (vadovė dr. Andra Strimaitienė), 2012–2016;
6. Lietuvos Metrikos ir kitų šaltinių tyrimas ir publikavimas (vadovas dr. Artūras Dubonis), 2012–2016;
7. Visuomenės struktūros, socialinė sąveika ir jos poveikis valstybės raidai (Naujieji laikai) (vadovė habil. dr. Tamara Bairašauskaitė), 2012–2016;
8. Vėluojantis nacijos formavimasis: lietuvių atvejis? (vadovas dr. Česlovas Laurinavičius), 2012–2016;
9. Vilniaus istorija. Tyrimai (vadovė dr. Zita Medišauskienė), 2012–2016.

Programų vykdymas įsibėgėja. 2013 m. pradžioje buvo sėkmingai patvirtintos Instituto ilgalaikių programų pirmųjų metų ataskaitos. Ataskaitų rengėjai beveik sutartinai pažymėjo sunkumus, kylančius įgyvendinant programas dėl kintančios programų vykdytojų ar etatų sudėties. Ši problema 2013 m. tik aštrėjo. Vėl tenka kartoti, kad, nors tvirtinant ilgalaikes programas žadėta, liko neišspręsta su šių programų įgyvendinimu susijusių kitų veiklų (komandiruočių, leidybos ir pan.) finansavimo problema. Šiais metais praktiškai iškilo ir kita, jau anksčiau prognozuota problema, ypač aktuali dalyvaujantiems ilgalaikėse programose: nuolat atsiranda poreikis ar net reikalavimas Institute mokslininkams atlikti papildomus darbus. Tačiau jų darbai ilgalaikėse programose suplanuoti laikantis privalomų pareigybinių normų, todėl imtis papildomų darbų tampa beveik neįmanoma. Kita vertus, tenka konstatuoti, kad ne visus programose, tiek Institute, tiek ilgalaikėse, planuotus darbus pavyko atlikti. Kartais dėl objektyvių priežasčių, bet esama ir nuostatos pirmenybę teikti projektiniams darbams, o planinius darbus palikti laiko likučiams. Dar kartą tenka pakartoti, kad Institute programose numatyti darbai yra privalomi atlikti be išlygų, tik Institute programų darbai bus vertinami atestacijų metu.

2013 m. buvo paskutiniai programos „Atminties kultūra Lietuvoje 1918–2009 m.“ įgyvendinimo metai. Ataskaita parodys, kokiais rezultatais baigėsi ši, tuo metu, kai buvo tvirtinama, inovatyvi, programa. Tačiau atminties tyrimų įtaka akivaizdi – jie tapo daugelio projektinių tyrimų ne tik mūsų Institute, bet ir kitose institucijose objektu, neabejotinai įsitvirtino ne tik istoriniame, bet ir viešajame diskurse. Ar Institute bus tęsiami šie tyrimai, parodys ir programos rezultatai, ir jos dalyvių valia.

Programų dalyviai iš dalies savarankiškai sprendė mokslinių tyrimų finansavimo problemą. Buvo naudojamosi Švietimo ir mokslo ministerijos švietimo mainų fondo lėšomis finansuoti archyviniai tyrimai užsienio šalyse, LMT parama pasitelkta vykstant į konferencijas užsienyje. Kita vertus, 2013 m. ir Institutas galėjo skirti daugiau lėšų padengti mokslininkų dalyvavimo užsienio konferencijose ar išvykų į užsienio archyvus išlaidas, finansuoti straipsnių ir pranešimų vertimą į užsienio kalbas.

Kaip ir ankstesniais metais nemaža Institute vykdomų mokslinių tyrimų dalis buvo finansuojama per Lietuvos mokslo tarybos projektus, taip pat dalis išvykų, visos konferencijos bei vienkartiniai ir tęstinių leidinių leidyba. 2013 m. Instituto mokslininkai įgyvendino 42 mokslinius ir sklaidos projektus (2012 m. – 55; 2011 – 42): 41 finansavo Lietuvos mokslo taryba, iš jų 5 – ES struktūrinių fondų lėšomis, Kultūros ministerija – 1; dar 3 projektuose LII dalyvavo kaip partneris. 26 iš šių projektų buvo tiriamieji (visi finansuoti LMT), 2 – konferencijų organizavimas (visi LMT), 13 – mokslo sklaidos projektų (visi LMT), likęs Kultūros ministerijos finansuotas projektas skirtas archyvinių dokumentų kopijoms įsigyti. Vien tik projektų lėšomis buvo leidžiami tęstiniai Instituto leidiniai, monografijos, šaltinių publikacijos, straipsnių rinkiniai, finansuojamas konferencijų organizavimas. Džiugu tai, kad eiliniam trimečiui finansavimą gavo visi Instituto tęstiniai leidiniai. 2013 m. pradėta įgyvendinti 20 naujų projektų. Kaip paprastai didžiąją jų dalį sudaro trumpalaikiai sklaidos projektai. Bene didžiausias 2013 m. projektinės veiklos pasiekimas – laimėti net trys visuotinės dotacijos projektai. Tokiu būdu greta prof. Jūratės Kiaupienės ir dr. Agnės Čivilytės projektų, Institute įgyvendinami trys nauji visuotinės dotacijos projektai. Tai dr. Gyčio Piličiausko vadovaujamas projektas „Lietuvos pajūrio neolitizacija“, dr. Dariaus Barono – „Lietuvos atsivertimas: pagonybės barbarai tampa vėlyvųjų viduramžių krikščionimis“ ir dr. Dariaus Staliūno – „Mentaliniai žemėlapiai ir nacionalinė erdvėkūra: Lietuvos atvejis“. Iš trečiajam dotacijos kvietimui pateiktų trijų paraiškų laimėjo visos trys. Tai puikus rezultatas, ypač atsižvelgiant į pastarajam kvietimui iškeltą publikacijų kokybės kartelę (t. y. reikalavimą turėti nustatytą minimalų kiekį publikacijų užsienio leidiniuose). Institute įgyvendinami penki visuotinės dotacijos projektai yra puikus mūsų mokslininkų pasiekimas.

Kaip jau minėta 2012 m. ataskaitoje, tų metų pabaigoje pateiktos naujų projektų paraiškos, kurių rezultatai sužinoti 2013 m. pradžioje, taip pat gana sėkmingai konkuruvo mokslininkų iniciatyva parengtų projektų ir Lituanistikos plėtros projektų grupėse. Lituanistikos ir Mokslininkų grupių projektų sėkmės rodiklis siekė 63,25 proc. (MIP – 50 proc., LIT – 76,5 proc.), iš dviejų MIP paraiškų laimėjo viena, iš 17 Lituanistikos paraiškų laimėjo 13. Tačiau tiek 2012, tiek 2013 m. kvietimai Lituanistikos ir MIP projektams akivaizdžiai rodo nuolat augantį paraiškų skaičių ir, vadinas, didėjančią konkurenciją. Taigi ateityje projektus laimėti bus vis sunkiau, todėl būtina didesnę dėmesį skirti tiek pačių mokslininkų idėjų „kokybei“, jų pateikimui, tiek techniniam paties projekto

parengimui. Atsainiai parengti projektai galimybių laimėti neturės. 2013 m. pabaigoje paskelbus MIP ir Lituanistikos kvietimus, mokslininkai vėl buvo aktyvūs: pateiktos 4 paraiškos mokslininkų grupių projektų konkursui ir 25 paraiškos Lituanistikos konkursui. Tikimės sėkmės, nepaisant didžiulės konkurencijos.

Šiuo metu projektuose dirba daugiau kaip 60 proc. Instituto mokslininkų (38), dalis jų – net keliuose vienu metu, projektuose dar įdarbinta 18 ne Instituto darbuotojų. Taigi per penkmetį nuo 2009 m. ir pirmojo Lituanistikos plėtros programos kvietimo projektai tapo stabilia ir reikšminga mokslo tiriamojo darbo ir mokslo sklaidos finansavimo dalimi, o projektinis darbas – mokslininkų kasdienio mokslinio gyvenimo dalimi.

Darbas įgyvendinat Instituto programas ir projektus atsispindi mokslinės veiklos rezultatuose – mokslinėse publikacijose. Deja, tenka konstatuoti, kad 2013 m. šiuo požiūriu nebuvo itin geri. Instituto mokslininkai parengė ir paskelbė 17 (2012 m. – 27, 2011 – 23) stambių publikacijų, t. y. monografijas, šaltinių publikacijas, straipsnių rinkinius, tęstinius leidinius ir 3 smulkius informacinius-bibliografinius leidinius (disertacijų santraukas, konferencijos tezes). Į šį skaičių neįtraukti kasmet leidžiami Instituto tęstiniai leidiniai – „Lietuvos istorijos metraštis“, „Lithuanian Historical Studies“, „Lietuvos etnologija“, „Lietuvos archeologija“. Tai prasčiausias rezultatas per praėjusius penkerius metus. Pastebimas publikacijų sumažėjimas po labai gero 2012 m. rezultato, kai buvo paskelbti 27 stambūs leidiniai. Kita vertus, 2011–2012 m. publikuoti darbai, prie kurių dirbta daugelį metų. Prasidėjo naujų didesnės apimties darbų etapas, kurių rezultatus pamatysime tik po kelerių metų.

Iš minėtų 17 leidinių 5 yra monografijos ir sintezės, 8 šaltinių publikacijos, 3 straipsnių rinkiniai, 1 konferencijos medžiagos rinkinys. 2013 m. sėkmingai tęstas pastarojo dešimtmečio didžiausias ir reikšmingiausias Instituto darbas – *Lietuvos istorijos* sintezės rengimas ir leidyba. Pasirodė XVI amžiui skirtas V tomas ir Nepriklausomai Lietuvai (1918–1940 m.) skirtas X tomo 1-a dalis. Sintezėms artima ir Auksuolės Čepaitienės parašyta knyga intriguojančiu pavadinimu „Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas“ – etnografinis XX a. Lietuvos aprašymas. Sėlos krašto proistorę praskleidžia ilgai ir kruopščiai rengta Andros Simniškytės-Strimaitienės monografija „Geležies amžius Sėloje“. Projekto rezultatus apibendrina kolektyvinė monografija „Epochas jungiantis nacionalizmas: tautos (de)konstravimas tarpukario, sovietmečio ir posovietmečio Lietuvoje“, analizuojanti lietuviškojo tapatumo raidą ir kaitą XX amžiuje.

Kaip paprastai gerų rezultatų pasiekta įgyvendinant vieną iš Instituto veiklos tikslų – „kaupti, sisteminti ir skelbti Lietuvos istorijos šaltinius“. Kaip ir 2012 m. Institutas 2013 m. išleido 8 fundamentalius istorijos šaltinius. Pirmiausia paminėtini leidiniai, prie kurių dirbo tarptautinės komandos. Lietuvos užsienio politikos dokumentų serija pasipildė leidiniu „1413 m. Horodlės aktai. Dokumentai ir tyrinėjimai“, kurį parengė Instituto mokslininkai Jūratė Kiaupienė ir Edmundas Rimša bei jų kolegos iš Lenkijos

Lidia Korczak, Piotras Rabiejus ir Janas Wroniszewskis. Algimantas Kasparavičius kartu su Lenkijos mokslininku Pawelu Libera sudarė dokumentų rinkinį „Lietuvos ir Lenkijos diplomatiniai santykiai 1938–1940 metais“. Dėl pasikeitusios Lenkijos pusės pozicijos projekto įgyvendinimo metu iš sumanyto dvikalbio leidinio išleista tik lietuviškoji knyga. Tačiau abu sudarytojai nepraranda vilties, kad šis įdomus ir vertingas dokumentų rinkinys bus išleistas ir lenkų kalba. Nemaža dalis Institute atliekamų šaltinių rengimo publikavimui darbų yra tęstiniai, kai parengti šaltiniai sugula į serijas ir jas pratęsia. Tokiems skirtina Jono Drungilo parengta jau aštuntoji „Lietuvos magdeburginių miestų privilegijų ir aktų“ knyga, šį kartą sukaupusi Lazdijų ir Simno dokumentus. Praeities tyrėjus ir ja besidominčius beveik kasmet pamalonina naujas Mykolo Rōmerio „Dienoraščio“ tomas: Rimantas Miknys parengė ir išleido 1921 m. lapkričio 9 d. – 1922 m. birželio 15 d. laikotarpiui skirtą knygą. Darius Antanavičius, be kurio publikacijų neapsieina nė viena pastarųjų kelerių metų ataskaita, pradėjo naują XVI–XVIII a. „Kauno miesto aktų knygų“ seriją, 2013 m. publikuodamas dvi knygas – „Tarybos knygą (1555–1564)“ ir „Vaito knygą (1561–1564)“. „Lengvesnio“ žanro publikacijas, labiau orientuotas į istorija besidominčių skaitytoją, išleido Aldona Prašmantaitė, pristatydamą Vilniaus vyskupo Adomo Stanislovo Krasinskio atsiminimus, ir Reda Griškaitė, kuri „Minties“ leidyklos iniciatyva parengė naują Konstantino Tiškevičiaus knygos „Neris ir jos krantai: hidrografiniu, istoriniu, archeologiniu ir etnografiniu požiūriu“ pataisytą ir papildytą leidimą.

Kaip ir kasmet sudaryti bent trys straipsnių rinkiniai, gvildenantys pačias įvairiausias istorines problemas: nuo Rusijos ir Lietuvos viduramžių miestų archeologijos ir istorijos problematikos, „istorijos ministrų“ – pagalbinių istorijos mokslo disciplinų – tiriamų problemų iki istorijos vietą bandančios užimti istorinės atminties problematikos. Praėjus keleriems metams išleista ir „Perestroikai“ skirtos konferencijos medžiaga.

2013 m. mokslo bei profesiniuose leidiniuose Instituto mokslininkai ir tyrėjai paskelbė 187 didesnės nei 0,25 a.l. apimties publikacijas (neskaitant 12 konferencijų tezių) (2012 m. – 145, 2011 – 215). Taigi publikacijų skaičius, lyginant su praėjusiais metais, išaugo ir priartėjo prie ankstesnių metų lygio. Atsižvelgiant į tai, kad per visus krizinius metus mokslininkų skaičius mažėjo, galima konstatuoti, kad publikacijų lygis grįžo į įprastą ankstesniųjų metų lygį. Šiais metais, kaip niekad anksčiau, labai svarus mūsų stažuotojų indėlis – Tomas Čelkis ir Darius Žiemelis buvo ypač produktyvūs. Savo publikacijomis prisidėjo ir doktorantai Živilė Mikailienė, Andrejus Ryčkovas, Juozapas Paškauskas. Instituto rezultatus pagerino ir vykdant projektus paskelbtos publikacijos. Taigi, jeigu ši tendencija nepakis, galėsime džiaugtis, kad pastaraisiais metais stebima publikacijų mažėjimo tendencija bus įveikta. Pagerėjo ir situacija su publikacijomis recenzuojamuose mokslo leidiniuose – jų paskelbta net 131, o tai sudaro 70 proc. visų publikacijų (2012 m. – 75, 2011 – 86). Tai tikrai geras rodiklis ir labai svarbu jį išlaikyti ne tik dėl geresnių Instituto vertinimo rodiklių, bet ir kiekvieno mokslininko mokslinei biografijai.

Kaip paprastai dalis publikacijų pasirodė užsienyje: 2013 m. užsienio leidiniuose paskelbti 37 straipsniai, vos mažiau nei 2012 m. (38) (2011 m. – 43, 2010 – 43 publikacijos), tai sudaro apie 20 proc. visų publikacijų ir atitinka vidutinį ankstesnių metų lygį. Nepasikeitė ir šių publikacijų geografija – šalys, su kuriomis mus sieja bendra istorija – Lenkija, Rusija, panašus publikacijų skaičius ir Vokietijoje. Straipsnių paskelbta JAV, Estijos, Latvijos, Anglijos, Belgijos, Ukrainos, Baltarusijos, Moldovos ir kai kurių kitų šalių mokslinėje spaudoje. Apskritai publikacijų „geografija“ beveik nesikeičia, ypač mažai publikacijų kitų Europos šalių leidiniuose. Deja, ir 2013 m. nebuvo derlingi publikacijų rimtuose užsienio mokslo leidiniuose. Labiausiai išskyrimo nusipelnė S. Grybkausko straipsnis žurnale „Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History“ ir Gyčio Piličiausko su bendraautoriais paskelbtas straipsnis žurnale „Quaternary International“.

2013 m. Instituto mokslininkai buvo ypač aktyvūs skleisdami tyrimų rezultatus tarptautinėse konferencijose. Lietuvoje tarptautinėse konferencijose perskaitytas net 61 pranešimas (2012 m. – 39, 2011 – 49), o užsienyje – 56 (2011 m. – 48; 2010 – 46), šiek tiek mažiau nei 2012 m. (64 pranešimai). Džiugu, kad mūsų mokslininkų aktyvumas užsienyje didėja jau antri metai iš eilės, užsienyje perskaitoma beveik tiek pat pranešimų kiek ir tarptautinėse konferencijose Lietuvoje. Norėtusi tikėti, kad šią tendenciją palaikyti padės ir finansinė Instituto parama vykstantiems į konferencijas užsienyje (finansuojant kelionės ir pranešimų vertimo išlaidas). Dalyvauta konferencijose ir pranešimai skaityti Baltarusijoje, Čekijoje, Danijoje, Estijoje, Gruzijoje, Izraelyje, JAV, Latvijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, Rusijoje, Švedijoje, Šveicarijoje, Turkmėnistane, Ukrainoje, Vengrijoje, Vokietijoje. Mokslinių kelionių geografija plečiasi, nors pagrindinis partneris lieka tas pats – Lenkija, su kuria sieja neabejotinai glaudžiausi moksliniai ryšiai.

Tarptautinei tyrimų rezultatų sklaidai buvo naudingos ir mūsų pačių rengiamos tarptautinės konferencijos. Kaip ir ankstesniais metais vyko tradicinės konferencijos, skirtos XVIII a. istorijai (2013 m. spalio 10–11 d., „LDK XVIII a.: Valstybė, kultūra, edukacija“), sovietinei ir postsovietinei problematikai (2013 m. gruodžio 5–6 d., „Imperijos valdymas: autonominis kraštas, respublika, sovietinio bloko šalis kaip sovietinės periferijos ir priklausomybės klausimas“). Jubiliejinių konferencijų kategorijai reikia priskirti 2013 m. rugsėjo 12–14 d. LII su partneriais rengtą konferenciją, skirtą 1863 m. sukilimui („1863–1864 m. sukilimas ir jo vieta Vidurio ir Rytų Europos tautų kolektyvinėje atmintyje“). 2013 m. net dvi tarptautines mokslines konferencijas surengė LII Etnologijos skyriaus darbuotojai. Pirmiausia Institute buvo surengta tarptautinė mokslinė konferencija „Savas ir svetimas šiuolaikiniuose tyrimuose“ (spalio 24–25 d.). Taip pat LII kartu su LEU surengė konferenciją „Šventės mieste“ (2013 m. spalio 30–31 d.). LMT finansuojamo projekto rėmuose 2013 m. birželio 6 d. buvo surengta konferencija „Stalinizmas Lietuvoje 1944–1953 m.: Režimas ir visuomenė“. Lituanistikos (baltistikos) centrų rėmimo ES lėšomis programoje kartu su partneriais buvo surengta tarptautinė mokslinė konferenci-

ja „Aktualios Lietuvos istorijos ir kultūros problemos akademiniam diskurse: Lietuvos ir Lenkijos mokslininkų interpretacijos“ (2013 m. gegužės 1 d.). Tęsiama konferencijų organizavimo užsienyje praktika. Gegužės 3–4 d. Minske, dalyvaujant ir LII, vyko tarptautinė mokslinė konferencija „Istorijos atkūrimas: Atmintis ir visuomenė Vidurio ir Rytų Europoje“. Su tais pačiais partneriais planuojama surengti panašų renginį ir 2014 m. rugsėjo 20–21 d. LII kartu su Lenkijos mokslų akademija Krokuvoje ir Krokuvos Jogailos universitetu surengė konferenciją „Horodlė (1413–2013). LDK ir Lenkija Horodlės unijos metu“ Krokuvoje. Vėlgi Krokuvoje Institutas kartu su Lenkijos mokslų akademija Krokuvoje ir Tautos atminties institutu surengė konferenciją „Dr. Z. Solakas ir abipusis Lenkijos bei Lietuvos pažinimas. Krokuvos mokslininko gyvenimas ir mokslinių tyrimų problematika“ (Krokuva, 2013 m. spalio 24 d.). Taigi, 2013 m. LII surengė arba prisidėjo rengiant net dešimt mokslinių konferencijų, iš kurių absoliuti dauguma (devynios) buvo tarptautinės. Tokio pobūdžio renginių skaičius tikrai yra pakankamas ir tikėtina, kad ateinančiais metais jų gali būti mažiau. Pagrindiniai šių renginių finansiniai rėmėjai buvo LMT, Švietimo ir mokslo ministerija bei Lenkijos institutas Vilniuje.

LII kaip partneris dalyvavo Europos humanitarinio universiteto rengiamuose „Vilniaus koliokviumuose“. 2013 m. liepos mėn. LII buvo surengtas seminaras apie šiuolaikinę lietuvių istoriografiją Majamio universiteto studentams.

Plėtojant tarptautinius ryšius remtasi sutartimis su užsienio mokslo institucijomis. Institutas turi veikiančias bendradarbiavimo sutartis su šiomis užsienio švietimo bei mokslo institucijomis: Adomo Mickevičiaus universitetu Poznanėje, Lenkijos MA Tadeuszo Manteuffelio istorijos institutu, M. Koperniko universitetu Torunėje Istorijos fakultetu, Rusijos MA Visuotinės istorijos bei Rusijos MA Rusijos istorijos institutais, Herderio institutu Marburge (Vokietija), Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos Ukrainos istorijos institutu, Lenkijos mokslų akademijos Krokuvoje II Istorijos-filosofijos skyriumi, Valstybiniu Baltarusijos universitetu Minske bei Lenkijos MA Mokslo istorijos institutu. 2013 m. pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Rusijos MA Archeologijos institutu. Pradėtos derybos dėl sutarties pasirašymo su Lenkijos MA Slavistikos institutu.

Pagal bendradarbiavimo tarp LII bei Varmijos–Mozūrijos universiteto Olštine sutartį (pasirašytą 2008 m. spalio 28 d.) nuo 2010 m. šiame universitete tęsiama lituanistikos studijų programa (LII projektui vadovauja prof. habil. dr. Tamara Bairašauskaitė bei habil. dr. Alvydas Nikžentaitis). Nuo 2013 m. ši veikla vykdoma ES struktūrinių fondų finansuojamo projekto „Lituanistikos (baltistikos) centrų akademinio mobilumo skatinimas ir tarptautiškumo plėtra“ (Nr. VP1-2.2-ŠMM-08-V) lėšomis.

Nuo 2012 m. Lietuvos istorijos institutas dalyvauja tarptautiniame moksliniame projekte „Kasdienybė Antrojo pasaulinio karo metais“ (projektą koordinuoja Herderio institutas Marburge (Vokietija)). Jau faktiškai baigtas pirmas šio projekto etapas. Tolešnis projekto likimas priklausys nuo to, ar bus gauta papildomų lėšų. LII taip pat kaip ir

ankstesniais metais dalyvauja tarptautinio mokslinių institucijų tinklo NISE (*National movements and intermediary structures in Europe* – Tautiniai judėjimai ir tarpinės struktūros Europoje) veikloje. 2014 m. planuojamas šio tinklo atstovų susitikimas bei konferencija Vilniuje. LII mokslininkai dalyvauja Šiaurės Rytų instituto (Vokietija) projekte „Pabaltijys. Vieno Europos regiono istorija“. Kartu su Varšuvos valstybiniu archeologiniu muziejumi vykdomas projektas, skirtas M. Brenšteino rankraščio „Kauno gubernijos archeologinis inventoriūs“ publikavimui (LII šį projektą koordinuoja R. Banytė-Rowell). 2013 m. įgyvendinta bendro su Lenkijos tarptautinių santykių institutu (PISM) (LII jam vadovauja dr. A. Kasparavičius) projekto „Lietuvos–Lenkijos diplomatiniai dokumentai (1938–1940 m.)“ pirmoji dalis – paskelbtas dokumentų rinkinys lietuvių kalba. LII dalyvavo rengiant projektą, skirtą lyginamosioms elitų studijoms Europoje moderniais laikais, Europos mokslo tarybos finansavimui, bet, deja, jis nepateko tarp finansuotųjų.

Kaip ir ankstesniais metais LII mokslininkai sėkmingai naudojo si mainų su Lenkijos mokslo įstaigomis bei Herderio institutu Vokietijoje programomis. Nuo 2011 m. dėl finansinių priežasčių tebėra sustabdyta mainų programa su Valstybiniu Baltarusijos universitetu Minske.

Apskritai Instituto mokslininkų tarptautinė veikla vyko įprastiniais patikrintais būdais ir formomis. Mokslo rezultatų sklaidos prasme tiek publikacijų skaičius užsienyje, tiek leidiniai lieka panašaus lygio kaip ir praėjusiais metais. Tas pats pasakytina ir apie konferencijas, nors kai kurių konferencijų, vykusių Europos šalyse ir JAV, kuriose dalyvavo Instituto mokslininkai, lygis yra aukštas. Būtų reikšminga pasiekti, kad būtų daugiau paskelbta publikacijų aukšto lygio užsienio leidiniuose. Nors, kita vertus, dar svarbiau būtų publikuoti monografijas mokslo pasaulyje labiau paplitusiomis kalbomis, taip didinant mūsų darbų žinomumą ir sklaidą. Pradėti darbai leidžia tikėtis, kad per artimiausius metus užsienyje bus paskelbta ne viena LII parengta knyga.

* * *

2013 m. tęsėsi naujų, 2011 m. patvirtintų bendrų doktorantūros komitetų darbas – istorijos krypties doktorantūros su Vilniaus universitetu, ir etnologijos krypties – su Vytauto Didžiojo universitetu. Taip pat sėkmingai tęsėsi pagal senąjį doktorantūros įstatymą prasidėjusios doktorantūros studijos bendroje doktorantūroje su Klaipėdos universitetu. 2013 m. disertacijas sėkmingai apgynė Alfredas Rukšėnas – „Kauno tautinio darbo apsaugos, 2-ojo pagalbinės policijos tarnybos batalionų karių kolektyvinė biografija“ (vadovas V. Sirutavičius), ir Loreta Martynėnaitė – „Kraštovaizdžio konstravimas: gėlių darželiai Lietuvoje XX a. – XXI a. pradžioje“ (vadovė V. Savoniakaitė). Doktorantūros studijas Institute tęsia istorikai Živilė Mikailienė, Darius Juodis, Andrejus Ryčkovas, Karolis Čaplikas, Juozapas Paškauskas ir Eglė Deveikytė, archeologė Oksana Valionienė, etnologė Inga Zemblienė. 2013 m. į istorijos krypties doktorantūros studijas priimti 2 doktorantai – Gabrielė Jasiūnienė ir Arūnas Astramskas, į etnologijos krypties – Jonas Tilvi-

kas; Monika Žemantauskaitė ir jos vadovas Vygandas Juodagalvis laimėjo LMT skelbtą konkursą papildomoms doktorantūros vietoms. Tokiu būdu 2013 m. pabaigoje Instituto doktorantūroje studijavo 14 doktorantų (12 istorijos, 2 etnologijos kryptį). Klaipėdos universitete doktorantūros studijas baigęs kolega Rytis Jonaitis 2013 m. apgynė humanitarinių mokslų daktaro disertaciją „*Civitas Rutenica* Vilniuje XIII–XV a.“, studijas tęsia Irma Kaplūnaitė. Vilniaus universitete doktorantūroje studijavusi Agnė Railaitė-Bardė apgynė disertaciją „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingųjų genealoginė saviemonė ir jos atspindžiai heraldikoje XVI–XVIII a.“

Instituto mokslininkai aktyviai dalyvavo rengiant jaunos mokslininkus: jie vadovavo 16 doktorantų, buvo 14 Gynimo tarybų nariais, oponavo 5 disertacijoms. Sukauptos žinios ir patirtis perteikiami studentams ir magistrams. Trylika Instituto mokslininkų dėstė Lietuvos ir užsienio aukštosiose mokyklose: Vilniaus universitete, Lietuvos edukologijos universitete, Klaipėdos universitete, Kauno Vytauto Didžiojo universitete, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje, Lenkijoje Europos aukštojoje teisės ir administracijos mokykloje, Vokietijoje Braunšveigo techniniame universitete, vizituojančiu mokslininku Japonijoje, Tokijo universitete buvo T. Bairašauskaitė.

Viena iš galimybių jauniems mokslininkams tęsti mokslinius tyrimus yra podoktorantinių studijų programa, finansuojama ES struktūrinių fondų lėšomis, administruojamomis Lietuvos mokslo tarybos. 2013 m. metais podoktorantinių stažuotčių IV konkursą laimėjo ir stažuotis į LII atėjo dr. Asta Vaškeliienė, dr. Aušra Kairaitytė, dr. Justinas Dementavičius, dr. Artūras Svarauskas. Stažuotojų laukia įtemptas darbas ir kartu išskirtinės galimybės padėti stiprius pamatus tolesnei mokslinei veiklai. 2014 m. studijas baigs trečioji podoktorantinių studijų karta. T. Čelkio, O Mastianicos ir D. Žiemelio laukia įtempčiausias suplanuotų darbų baigimo etapas, bet neabejojame, kad nuosekliai dirbę visą stažuotės laiką, jie įveiks ir paskutinįjį etapą.

* * *

Įgyvendinant Instituto veiklos tikslą „bendradarbiauti su valdžios, visuomenės ir verslo atstovais, vykdyti lituanistinių mokslinių tyrimų, socialinės ir kultūrinės plėtros užsakomuosius darbus, teikti metodologinę, metodinę ir kitą pagalbą“ tradiciškai buvo bendradarbiaujama su nuolatinais socialiniais partneriais – Užsienio reikalų ministerija bei Lietuvos Respublikos Seimu, su kuriais pasirašytos bendradarbiavimo sutartys. 2013 m. intensyviai bendradarbiauta su Lietuvos Respublikos ambasadamis Varšuvoje, Berlyne, Vašingtone, Stokholme, Londone, Maskvoje ir Minske.

2013 m. Institutas dalyvavo renginiuose, skirtuose Lietuvos pirmininkavimui Europos Sąjungoje. Šia proga Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija ir Lietuvos istorijos institutas Parlamento galerijoje surengė parodą „Vieningoji Europa“, kuri buvo labai aukštai įvertinta, pirmiausia Seime viešėjusių svečių. Taigi Institutas sėkmingai išnaudojo progą pasirodyti ir neįprastai plačiame viešajame diskurse. Kartu Instituto mokslinin-

kai parengė šios parodos katalogą „Vieningoje Europoje. In The United Europe. Paroda / Exhibition“ (Lietuvos istorijos institutas: Dr. Rimantas Miknys, prof. Zigmantas Kiaupa, dr. Algimantas Kasperavičius. Vilnius, 2013, 25 p.). LII atstovas dalyvavo Lietuvos pirmininkavimui skirtame renginyje Filadelfijoje (JAV).

Vilija Gerulaitienė, bendradarbiaudama su LR ambasada Vokietijoje, Brėmeno miesto biblioteka ir Vokietijos Rytų Europos kultūros forumu, surengė Teodoro Lepnerio knygos „Prūsų lietuviai“ pristatymą Brėmeno miesto bibliotekoje. Reda Griškaitė talkino Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekai rengiant albumų parodą „„Noriu būti Tavo knygoje...“ XVII–XXI a. atminimų albumai iš Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rinkinių“ (paroda atidaryta 2013 m. balandžio 11 d.).

Institutas 2013 m. pirmą kartą dalyvavo mokslo sklaidos projekte „Tyrėjų naktis“, kurį finansavo 7-oji Europos sąjungos programa (*Seventh Frame work programme for Research and Technological Development*). Archeografijos ir Miestų tyrimų skyrių mokslininkai ir tyrėjai parengė paskaitas ir demonstracinius renginius visuomenei, kuriuose pristatytas istorinių šaltinių rengimo publikavimui procesas, pademonstruota, kaip moksliniais tyrimais atskleidžiamas Vilniaus kūrimasis ir jo ankstyvoji raida.

Kaip įdomų faktą galima paminėti ir tai, kad V. Pugačiausko populiariai papasakotą Lietuvos istoriją napoleonmečiu dabar jau galima perskaityti ir Brailio raštu.

Viena svarbiausių mokslo tyrimų rezultatų sklaidos priemonių yra ir regioninės konferencijos, rengiamos ne tik Vilniuje ar didžiuosiuose Lietuvos miestuose, bet dažnai ir mažesniuose miesteliuose. Jos sutraukia ne tik mokslo profesionalus, bet ir gausų istorija besidominčių būrį. Tokiose regioninėse konferencijose 2013 m. perskaityta kaip niekad daug – net 73 pranešimai. Mokslo sklaida vykdyta ir kitokiomis priemonėmis. Praeitį ir jos tyrimus paprastai ypač suaktualina istorinės datos. 2013 m. tokie į žiniasklaidos ir visuomenės dėmesio centrą patekę įvykiai buvo 1863 m. sukilimas, Klaipėdos krašto atgavimas, S. Dariaus ir S. Girėno skrydis per Atlantą, kiek mažiau – Žemaičių krikšto jubiliejus. Šiomis, kartu ir kitomis etnologijos, istorijos, archeologijos temomis buvo skaitomi pranešimai bei viešos paskaitos, duodami interviu žiniasklaidai, dalyvaujama televizijos ir radijo laidose, diskusijose ir pan. 2013 m. Instituto tyrėjai buvo tikrai aktyvūs viešajame diskurse: 102 kartus dalyvauta viešose diskusijose, radijo ir televizijos laidose, knygų pristatymuose, duota interviu žiniasklaidos priemonėms; perskaitytos 48 viešos paskaitos (tarp jų 8 užsienyje – Stokholme, San Franciske, Londone, Berlyne, Minske, Maskvoje, tarp jų ir paskaitos lietuvių bendruomenėms užsienyje); paskelbti 25 mokslo populiarinamieji tekstai tradicinėje ir elektroninėje žiniasklaidoje, Institutas surengė 9 savo išleistų knygų pristatymus. Džiugu tai, kad vėl intensyvěja bendradarbiavimas su mokyklomis ir aukštojo mokslo įstaigomis: vis daugiau paskaitų skaitoma moksleiviams, mokytojams, studentams.

Baigiant pažymėtina, kad 2013 m. baigėsi administracijos, kurią sudarė direktorius Rimantas Miknys ir jo pavaduotojai Darius Staliūnas bei Zita Medišauskienė, pirmoji kadencija. Remiantis lapkričio 4 dieną Švietimo ir mokslo ministerijos organizuoto konkurso rezultatais, R. Miknys ministro Dainiaus Pavalkio 2013 m. lapkričio 22 dienos įsakymu Nr. 24.1–09–P1-480 nuo 2013 m. gruodžio 5 dienos buvo paskirtas Lietuvos istorijos instituto vadovo pareigoms antrai 5 metų kadencijai. Tad tos pačios sudėties Instituto administracija toliau tęs darbą, vadovaudamasi strateginės veiklos gairėmis, kurios numato toliau plėtoti aktyvų Instituto mokslininkų dalyvavimą LMT programų konkursuose, derinant šiuos tyrimus su Instituto programiniais tyrimais; plėtoti sintetinių darbų rengimą; aktyvinti ir plėtoti sovietinio laikotarpio tyrimus; toliau ieškant naujų motyvacijos formų, skatinti tyrėjus aktyviai dalyvauti tarptautiniame moksliniame gyvenime: bendri projektai su užsienio partneriais, tarptautinės konferencijos, darbų publikavimas užsienyje; remiantis ligšioliniu įdirbiu daugiausia dėmesio skirti bendriems projektams su kaimyninėmis šalimis; skatinti mokslininkų mobilumą ir plėsti jų galimybes, pirmiausia efektyvinant bendradarbiavimo sutarčių su užsienio partneriais veikimą bei panaudojant LMT konkursines programas.

Zita Medišauskienė